

ฆ้องบัง : เครื่องดนตรีประกอบพิธีกรรมขอฝนของคนลาวโบราณ

Khong Bung : Musical Instruments for Rainmaking Ritual of the Ancient Lao People

ธวัชชัย ศิลป์โชค1
ธรรมชาติ กามะพันธ์2

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงคติความเชื่อที่เกี่ยวกับฆ้องบังในพิธีกรรมขอฝนของคนลาวโบราณในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การศึกษาในครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาจากภาคสนาม คือการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แนวทางการสังเกตแล้วจึงบันทึกภาพนิ่งจากแหล่งค้นคว้าในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ด้านเนื้อหา และเรียบเรียงแล้วจึงทำการนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าฆ้องบังคือเครื่องดนตรีโบราณชนิดหนึ่งที่ทำมาจากโลหะสำริด โดยมีพัฒนาการมาจากฆ้องบังหินหรือที่คนลาวเรียกว่า “ตั่งเจื่อง” ซึ่งฆ้องบังหินนี้มีอายุเก่าแก่กว่าฆ้องบังที่ทำมาจากโลหะสำริดในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวโดยมีการค้นพบฆ้องบังอยู่เป็นจำนวนมากสำหรับวัตถุประสงค้ในการทำฆ้องบังนั้นพบว่ามีความเชื่อมโยงกับคติความเชื่อในเรื่องการทำการเกษตรเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ทั้งนี้ฆ้องบังยังเป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญที่สุดใช้ตีประกอบในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวลาวโบราณที่เรียกว่า “พิธีกรรมขอฝนจากพญาแถน” คือใช้ตีในพิธีไหว้พญาแถน เนื่องจากที่หน้าฆ้องบังนั้นมักพบว่ามีประติมากรรมขนาดเล็กซึ่งเป็นรูปกบปรากฏอยู่ที่มุมทั้งสี่ด้าน ซึ่งตามความเชื่อของคนลาวโบราณนั้น กบคือสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และเมื่อพญาแถนได้ยินเสียงฆ้องบังแล้วก็คิดว่าเป็นเสียงร้องของกบ จึงได้ทำให้ฝนตกลงมายังเมืองมนุษย์

คำสำคัญ: ฆ้องบัง, เครื่องดนตรีประกอบพิธีกรรม, คนลาวโบราณ

ABSTRACT

This article purposed to investigate belief on Khong Bung in Rainmaking ritual of ancient Laotians in Lao People’s Democratic Republic. This study gathered data from documents and a field study. Data collection employed observation method and took photos from resources in Lao PDR. After that, data was analyzed for its contents and arranged for descriptive analysis presentation.

Results revealed that Khong Bung is an old musical instrument which is made from bronze developed from rock Khong Bung or Tung Jiang called by Laotians. It is older than bronze Khong Bung in Lao PDR which was found plenty. Objective of making Khong Bung showed relation to belief in fruitful agriculture or rain on season. Nonetheless, Khong Bung is also a significant instrument for holy ritual of ancient Laotians which is called “Rainmaking ritual from Praya Than”. The ritual used Khong Bung to hit for Praya Than ritual because the front of Khong Bung has small frog sculpture on its 4 corners. According to ancient Laotian belief, a frog is a signal of abundance, and it will rain to human towns when Praya Than has heard the sound of Khong Bung as a frog sound.

Keywords: Khong Bung, The Instruments in ceremonies, Ancient Lao People

บทนำ

ในดินแดนอุษาคเนย์มีเครื่องดนตรีหลากหลายประเภท อาทิเช่น เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย เครื่องดนตรีประเภทเป่า และเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี ซึ่งเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีมีจำนวนมากที่สุดและเป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ที่สุดของอุษาคเนย์ คือเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีที่ทำด้วยโลหะผสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องตีทองเหลืองสำริด หรือที่เรียกว่า “กลองมโหระทึก” หรือ Bronze drum (อาโนห์ นาคคง, 2559 : 22) ทั้งนี้เครื่องดนตรีที่ทำด้วยโลหะชุดแรกจัดอยู่ในวัฒนธรรมฆ้องวัฒนธรรมฆ้องที่เก่าสุดพบว่ามีอายุราว 1,000 ปีก่อนคริสตกาล คือประมาณ 3,000 ปี ถูกพินขึ้นในรัฐเทียนหรือเทียน โดยมีศูนย์กลางอยู่รอบทะเลสาบคุนหมิงในมณฑลยูนนานและมณฑลกวางสี ซึ่งเป็นมณฑลที่อยู่ทางตอนใต้ของประเทศสาธารณะรัฐประชาชนจีน (ประสาน ทำจรเมณฺฑูล, 2552 : 143) ทั้งนี้เส้นทางการแพร่กระจายของกลองมโหระทึกนั้นได้แพร่มาตามเส้นทางการค้าผ่านเวียดนามเหนือเข้ามายังบ้านเมืองในดินแดนอุษาคเนย์ตามลำดับ (ศรีศักร วัลสีโกดม, 2554 : 36-37) แต่มโหระทึกไม่ใช่วัฒนธรรมจีน เพราะแหล่งที่พบประเพณีทำกลองมโหระทึกนั้นส่วนใหญ่อยู่ทางภาคใต้ซึ่งในสมัยโบราณไม่มีร่องรอยของจีน และในประเทศเวียดนามก็ได้มีการค้นพบ “กลองมโหระทึก” ที่อยู่ในวัฒนธรรมดองซอน ซึ่งเป็นภาพเล่าเรื่องพิธีกรรมในระบบความเชื่อดั้งเดิมคือ “ศาสนาผี” ของชุมชนหมู่บ้านในอุษาคเนย์ และกระจายทั่วไปทั้งสองฝั่งโขงถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขุณิน

สำหรับในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้น คนลาวส่วนใหญ่มักเรียกกลองมโหระทึกหรือกลองสำริดนี้ว่า “ฆ้องบัง” พบทั่วไปในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เช่น แขวงหลวงน้ำทา แขวงพงสาลี แขวงอุดมไซ แขวงห้วยพัน แขวงเชียงขวาง แขวงหลวงพระบาง แขวงสะหวันนะเขต และแขวงจำปาสักทั้งนี้การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับฆ้องบังในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้นมีผู้สนใจได้ทำการศึกษาในประเด็นต่างๆ ไว้มากมาย และประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาอีกอย่างหนึ่งคือการศึกษาฆ้องบังในฐานะเครื่องดนตรีที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์หรือการใช้ฆ้องบังในพิธีกรรมเพื่อขอฝนของคนลาวในสมัยโบราณ ดังนั้นจึงได้ทำการศึกษาตามวัตถุประสงค้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาคติความเชื่อที่เกี่ยวกับฆ้องบังในพิธีกรรมขอฝนของคนลาวโบราณ

ณ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วิธีดำเนินการศึกษา

บทความนี้เป็นการศึกษาถึงคติความเชื่อที่เกี่ยวกับฆ้องบังในพิธีกรรมขอฝนของคนลาวโบราณ การศึกษาในครั้งนี้ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการศึกษาจากภาคสนาม คือการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แนวทางการสังเกตแล้วจึงบันทึกภาพนิ่งจากแหล่งค้นคว้าในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ด้านเนื้อหา และเรียบเรียงแล้วจึงทำการนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

พื้นดาว หรือ ตั่งเจื่อง สลักลวดลายรูปดาว 9 แฉก

รูปปั้นกบ สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์

รูปปั้นกบบนหน้าฆ้องบังทั้งสี่

ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สปป.ลาว ที่มา : ธวัชชัย ศิลป์โชค (ส.พ.ย. 2557)

เอกสารอ้างอิง

เจนจิรา เบญจพงศ์. (2555). ดนตรีอุษาคเนย์. วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เพื่อนแก้วการพิมพ์,
ทองแตม นาคจำนง. (2557). ยัน สำ เพลงลาว มาจากไหน. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์,
บุญมี เทบสีเมือง. (2556). ความเป็นมาของชนชาติลาว เล่ม 2 อาณาจักรลาวล้านช้าง ตอนต้น. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
ประสาน ทำจรเมณฺฑูล. (2552). จัองในมณฑลกว๋างสีของประเทศไทย : อดีตสมัยการปรับตัวและลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม.วิทยานิพนธ์วิทยุภินันท์ สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เมธัง สุขเกษม. (2556). กลองมโหระทึก : รูปแบบ ลวดลาย และคติสัญลักษณ์ ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
สุจิตต์ วงนันท. (2549). “พลังลาว” ชาวอีสานมาจากไหน. ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)
_____. (2551). ร้องรำทำเพลง : ดนตรีและภาพลักษณ์ชาวสยามมาจากไหน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เพื่อนแก้วการพิมพ์.

ผลการศึกษา

สำหรับในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่าฆ้องบังรุ่นที่มีอายุมากที่สุดและเป็นจำนวนมากในเขตดินแดนเดิมของอาณาจักรศรีโคตรบอง จึงเชื่อว่าน่าจะมีแหล่งผลิตอยู่ที่นี้ และเชื่อว่าดองซอนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มวัฒนธรรมที่ผลิตมโหระทึก แต่อาจไม่ใช่ศูนย์กลางการผลิต เพราะวัฒนธรรมชาฮวิน (Sa Huynh) ที่พบในบริเวณแถบภาคกลางของเวียดนามใกล้เคียงแขวงสะหวันนะเขตมีเอกลักษณ์เด่น คือ วัฒนธรรมการฝังศพในภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ (สุเนตร โพธิ์สาร. 2558) ในช่วง 500 ปี ก่อนคริสตกาลพบว่าบริเวณที่มีการค้นพบฆ้องบังจำนวนมากที่สุด และล้วนเป็นถิ่นฐานเดิมของชนชาติลาว ฆ้องบังถูกใช้ในพิธีกรรมของสังคมเกษตรกรรมเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลในคติความเชื่อเรื่องพญาแถน และพญากบ เพราะฆ้องบังทำขึ้นเพื่อบูชาพญาแถน ส่วนชนชาติอื่นที่ไม่มีความเชื่อต่อเรื่องพญาแถนก็จะไม่ทำฆ้องบัง

ฆ้องบัง : เครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมขอฝน

ฆ้องบังเป็นโบราณวัตถุชนิดหนึ่งที่คนลาวโบราณได้ประดิษฐ์สร้างขึ้นมาตามความเชื่อเกี่ยวกับแถน การทำฆ้องบังขึ้นมาเพื่อตีในพิธีไหว้แถน ฆ้องบังส่วนใหญ่หล่อด้วยโลหะทองสำริด มีอายุระหว่าง 2,500-3,000 ปี พบเห็นมากในเขตที่เป็นถิ่นฐานเดิมของชนชาติลาว ฆ้องบังมีลักษณะเป็นรูปกระบังหน้าราบ ที่หน้าฆ้องบังมีรูปดวงตะวันอยู่ตรงกลาง มีรูปคนรูปสัตว์อยู่ล้อมรอบดวงตะวัน มีรูปกบเกาะอยู่ทั้งสี่ทิศ มีหูจับอยู่ทั้งสองข้างเพื่อเอาเชือกมัดสำหรับหามไปในขบวนแห่ จุดประสงค์ตั้งต้นในการทำฆ้องบังนั้นเพื่อใช้ตีในพิธีไหว้แถน ตีฆ้องบังให้มีเสียงดังเหมือนเสียงกบร้อง โดยเชื่อว่าเมื่อพญาแถนได้ยินเสียงฆ้องบังแล้วก็คิดว่าป็นเสียงกบร้อง จึงได้เ้าแต่งฟ้าแต่งฝนให้ตกลงมาสู่โลกมนุษย์ “ฆ้องบัง” จึงเป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญที่สุดที่ใช้ตีประกอบในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวลาวโบราณอันได้แก่ “พิธีกรรมขอฝนจากพญาแถน”

วัฒนธรรมฆ้องบังเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบูชาพญาแถนตามความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษลาว จากลัทธิความเชื่อว่าพญาแถนซึ่งอยู่เมืองสวรรค์ สั่งให้แถนจำนวนหนึ่งลงมาสร้างเมืองมนุษย์ เมื่อมนุษย์หรืออดีตแถนมีความเดือดร้อนจากภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม จึงให้ว่อนให้พญาแถนมาดูแลความทุกข์ยาก และช่วยบิดาความเดือดร้อนให้มลายหายไป พวกเขาสังเกตเห็นว่าสัตว์จำพวก กบ เขียด คางคก มีอิทธิพลต่อพญาแถน เมื่อสัตว์พวกนี้ร้องพร้อมกันหลายๆ ตัว หลายๆ ครั้ง พญาแถนจะสั่งให้ฝนตกลงมา มนุษย์จึงทำพิธีเต้นรำรำฟ้อนเป็นขบวน พาถิ่นส่งเสียงร้องให้เหมือนเสียงกบ เขียด คางคก เพื่อให้พญาแถนส่งฝนลงมาทั้งนี้การประกอบพิธีฟ้อนกบ เพื่อบูชาแถนได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมายาวนาน มีการประดิษฐ์ฆ้องบังขึ้นมาเพื่อให้เสียงดังคล้ายกับเสียงกบ เขียด คางคก แถนเสียงร้องของคนในอดีตเพื่อให้เสียงนั้นดังยิ่งขึ้นเพื่อพญาแถนจะรับรู้แล้วส่งฝนให้ตกลงมา (มหาบุญมี เทบสีเมือง. 2556) นอกนั้น ท่านหุบพัน รัตตะนะวง ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านวัฒนธรรมของ สปป. ลาวยังได้อธิบายสาเหตุเกี่ยวกับการประดิษฐ์ฆ้องบังของคนลาวโบราณ ดังนี้ยาที่ปรากฏในหนังสือชื่อว่า 2,000 ปี แห่งเสียงแคนลาว ว่า

“แต่ก่อนยังมีหญิงม่ายผู้หนึ่งอาศัยอยู่กระท่อมใกล้แม่น้ำที่ซึ่งมีเสียงกบร้องอย่างเนื่องแน่นในช่วงฤดูฝน เสียงร้องของกบเหล่านั้นทำให้หญิงม่ายผู้นั้นเกิดความรำคาญถึงกับกินไม้ไผ่จนไม่เหลือ อยู่มาวันหนึ่งนางจึงได้ตัดสินใจตมน้ำร้อนรดลูกกบเหล่านั้นเมื่อกบเหล่านั้นตายลงไปนางจึงนอนหลับสบายโดยไม่มีเสียงรบกวน ต่อมาเมื่อครั้งที่เกิดภัยแล้งอย่างรุนแรงผู้คนต่างได้รับและประสบกับความหายนะจากภัยแล้งนั้นไปทั่วสารทิศ จึงได้พากันออกหาสาเหตุ และจึงพบว่า สาเหตุที่ฝนไม่ตกนั้นเป็นเพราะว่าฟ้าไม่ร้องและไม่มีเสียงกบร้อง อันเป็นสาเหตุที่ทำให้ฝนไม่ตก ดังนั้นผู้คนที่ได้รับความเดือดร้อนเหล่านั้นจึงได้พากันประดิษฐ์ฆ้องบังขึ้นมา แล้วจัดพิธีการแห่นางกบ ตีฆ้องบังให้มีเสียงแผดก้องกังวานถึงสนั่นเมืองนองเหมือนฟ้าแผดร้องเรียกน้ำฟ้านำฝนให้ตกลงมา”

สรุปผล

ฆ้องบังคือเครื่องดนตรีโบราณชนิดหนึ่งที่ทำมาจากโลหะสำริดโดยมีพัฒนาการมาจากฆ้องบังหินหรือที่คนลาวเรียกว่า “ตั่งเจื่อง” ซึ่งฆ้องบังหินนี้มีอายุเก่าแก่กว่าฆ้องบังที่ทำมาจากโลหะสำริด ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีการค้นพบฆ้องบังอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้วัตถุประสงค้ในการทำฆ้องบังนั้นพบว่ามีความเชื่อมโยงกับคติความเชื่อในเรื่องการทำการเกษตรเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์หรือทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ฆ้องบังเป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญที่สุดใช้ตีประกอบในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวลาวโบราณที่เรียกว่า “พิธีกรรมขอฝนจากพญาแถน” คือใช้ตีในพิธีไหว้พญาแถน เนื่องจากที่หน้าฆ้องบังนั้นมักพบว่ามีประติมากรรมขนาดเล็ก ซึ่งเป็นรูปกบปรากฏอยู่ที่มุมทั้งสี่ด้าน ทั้งนี้ตามความเชื่อของคนลาวโบราณนั้น กบคือสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และเมื่อพญาแถนได้ยินเสียงฆ้องบังแล้วก็คิดว่าป็นเสียงร้องของกบ จึงได้ทำให้ฝนตกลงมายังเมืองมนุษย์

อภิปรายผล

การศึกษาคติความเชื่อที่เกี่ยวกับฆ้องบังในพิธีกรรมขอฝนของคนลาวโบราณ ณ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้น สอดคล้องกับการศึกษาของเพ็ญ สุขเกษม (2556 : 313) ได้อธิบายเกี่ยวกับคติสัญลักษณ์บนหน้ากลองมโหระทึกในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวว่า รูปกบบนหน้ากลองนั้น มนุษย์เชื่อว่ากบเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์เหินบินดาลความอุดมสมบูรณ์ในบึงเกิดที่ชุมชน ทำให้ฝนตก การนำสัตว์เข้ามาผูกกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เป็นแนวคิดดั้งเดิมของผู้คนที่มัวติดิชีวิตการทำมาหากินที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ธรรมชาติ กบ เขียด คางคก เป็นสัญลักษณ์ของฝน มีผลต่อการเกิดฝนและความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร คนมักพบกบเมื่อฝนตกจึงเชื่อว่ากบมักนำน้ำจากท้องฟ้ามาให้และถูกยกย่องให้เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์จึงได้ยกย่องบูชากบและได้นำกบไปตกแต่งอยู่หน้ากลองมโหระทึก

ข้อเสนอแนะ

- ควรทำการศึกษาวิจัยฆ้องบังที่เกี่ยวกับประเด็นด้านการทำให้ประชาชนตระหนักรู้ถึงคุณค่าและบทบาทของฆ้องบังในฐานะเครื่องดนตรีโบราณให้มากยิ่งขึ้น
- ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรมให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนประเด็นการวิจัยที่เกี่ยวกับฆ้องบังหรือกลองมโหระทึกในพื้นที่ประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้